

Discussie rond eentalige eenheden in 1918

Helleputte versus De Ceuninck

Richard BOIJEN

De discriminatie van de Vlamingen in het leger kwam nergens op dramatischer wijze naar voren dan in de loopgraven van de IJzer. Door het Vlaamse feit verder te negeren en doof te blijven voor de verschillende klachten laadde de overheid, zowel de burgerlijke als de militaire, een zeer groot deel van de verantwoordelijkheid voor de radicalisering bij een aantal vlaamsgezinden op zich.¹ Een van de eisen van de vlaamsgezinden was de oprichting van eentalige eenheden. Om het niet louter bij slogans te houden, had het door Frans Van Cauwelaert en Julius Hoste jr in Nederland opgerichte *Vlaamsch-Belgisch Verbond* een gans verslag hierover opgesteld. Het was op de tweede landdag van het Verbond, die op 5 november 1917 in Den Haag gehouden werd, goedgekeurd en daarna gepubliceerd.² Nog voor het verspreid werd, was het op 12 december 1917 opgestuurd naar de nieuwe minister van Oorlog, generaal Armand De Ceuninck.³

Het verslag eiste de aanpassing van alle plaatselijke en gewestelijke legerdiensten aan de streektaal. Het leger diende derhalve te bestaan uit zelfstandige Vlaamse en Waalse eenheden, die dan tot eentalige divisies konden samengesmolten worden. Het militair onderwijs, van laag tot hoog, moest gesplitst worden. De Generale Staf diende zo samengesteld te worden dat hij zich zonder vertalers tot de diverse diensten en eenheden kon richten. Dit betekende een perfecte tweetaligheid van de hogere officieren. Het Verbond aanvaardde wel dat al die hervormingen niet onmiddellijk tijdens de oorlog konden doorgevoerd worden, maar eiste dat er reeds een begin zou gemaakt wor-

1. Voor de algemene achtergrond, zie SCHEPENS, L. *Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Tielt, 1982; WILS, L. *Flamenpolitiek en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de Eerste Wereldoorlog*, Leuven, 1974, en BOIJEN, R. *Taaltoestanden en taalwetgeving in het Belgische leger, 1830-1940*, Brussel, 1922, pp. 63-118.

2. *De Indeeeling van de Belgische Weermacht. Verslag uitgebracht door de Legerkommissie van het Vlaamsch-Belgisch Verbond*, s.l., 1918.

3. Armand De Ceuninck (1858-1935) was bij het begin van de oorlog tot generaal benoemd. Begin augustus 1917 drong koning Albert hem als minister van Oorlog aan de regering op. Tot dan was hij bevelhebber van de 6de Legerdivisie, waar hij zich berucht en gehaat had gemaakt door de ijzeren discipline die hij handhaafde, en door zijn „reglement-is-reglement” karakter.

den met de vorming van eentalige compagnies.⁴ Ook de militaire rechtspraak diende onmiddellijk aangepast te worden en de hulpdiensten gesplitst. Het Frans mocht, voorlopig nog, als commandotaal gebruikt worden. De moedertaal moest de taal zijn die gebruikt werd bij de opleiding van de onderofficieren, en diende te primeren bij die van de officieren. Het Verbond gaf de overheid tot één jaar na de oorlog de tijd om die eerste hervorming door te voeren, zodat dan tot de definitieve herinrichting van het leger kon overgegaan worden.

De Vlaamse kwestie was intussen in een stroomversnelling gekomen. In bezet gebied hadden de activisten met Duitse steun de onafhankelijkheid van Vlaanderen gedecreteerd en een marionettenregering, de Raad van Vlaanderen, ingesteld. De Belgische overheid achter de IJzer werd met haar neus op de feiten gedrukt: er was inderdaad een ernstig Vlaams probleem. Op 1 februari 1918 ging in Houtem, in aanwezigheid van koning Albert, een ministerraad door, die de Vlaamse kwestie grondig moest behandelen, vooral in het licht van de recente gebeurtenissen in het bezette land.

In zijn openingstoespraak verklaarde koning Albert al onmiddellijk op categorische wijze dat er van eentalige eenheden geen sprake kon zijn.⁵ Aldus had de vorst de weg vrij gemaakt voor zijn minister van Oorlog de Ceuninck. In een lange nota, opgesteld door zijn kabinetsmedewerker commandant de Krahe⁶, brak hij het voorstel van het Vlaams-Belgisch Verbond tot op de grond af.

Uit het flamingantisch voorstel onthield de Ceuninck dat het poneerde dat de Vlamingen in het leger benadeeld werden en dat de enige oplossing de oprichting van eentalige eenheden was. Dat zou voordelen meebrengen op sociaal (elk der rassen geniet van gelijke rechten en kan zich volop naar eigen zin ontwikkelen), nationaal (er zou meer broederschap tussen Vlamingen en Walen komen) en op militair vlak (de bevelen gegeven door Vlamingen aan Vlamingen zouden beter begrepen en uitgevoerd worden). De Ceuninck liet aanmerken dat hij alleen het zuiver militair aspect zou bespreken.⁷

4. Een compagnie telde op dat ogenblik een 200 man. Twee à vier compagnies vormden een bataljon en twee tot zes bataljons een regiment. Na de oorlog vormden drie pelotons een compagnie, drie compagnies een bataljon en drie bataljons een regiment. Aan het hoofd van een compagnie stond een kapitein of een kapitein-commandant. Het aantal manschappen van een regiment varieerde van 1100 à 1500 tot 2000 en meer in oorlogstijd.

5. Notulen van de ministerraad van 1 februari 1918, in: Archief Koninklijk Paleis, *Le Havre*, 360.

6. Joseph de Krahe (1879-1946) was in 1913 tot kapitein-commandant bevorderd en eindigde de oorlog als majoor. In 1936 werd hij luitenant-generaal. De Tweede Wereldoorlog bracht hij tot 3 juni 1945 als krijgsgevangene in Duitsland door.

7. Tekst van de nota en reactie van Helleputte in: ARA-Brussel, *Schollaert-Helleputte*, 632.

1. Standpunt van de Ceuninck

Volgens de militairen was op de cohesie van het leger tijdens de IJzerslag weinig aan te merken en kon het Belgische Leger de vergelijking met de meest gedisciplineerde legers doorstaan. Daar het bestond uit 55 % Vlamingen en 45 % Walen was dit het duidelijkste bewijs dat de fusie van de twee taalelementen geen ongemakken veroorzaakte. De cohesie, die voor het leger uiterst belangrijk was, groeide niet op één dag en niemand kon aantonen dat de korpsgeest in eentalige eenheden sterker zou zijn.

Momenteel echter zaten in de infanterie zowat 80 % Vlamingen en 20 % Walen. Bijgevolg was hetgeen de Vlamingen wensten hier bijna werkelijkheid. Maar er waren de kaders. De minister was ervan overtuigd dat er geen enkele onderofficier was die onvoldoende Frans kende en dat onder de vrijwilligers evenveel Vlamingen als Walen in aanmerking kwamen om bevorderd te worden. Misschien was dat iets minder het geval bij de artillerie wegens de specifieke technische opleiding.

De samenstelling van het leger was abnormaal en te wijten aan de oorlogsgebeurtenissen, waarbij de Vlamingen later bezet werden en gemakkelijker het IJzerleger konden bereiken. Het was dus noch de fout van de Vlamingen noch van de Walen dat er een verhouding 4/5-1/5 ontstaan was en dat als gevolg van die toestand de verhouding bij de gegradueerden in het voordeel van de Walen uitviel. Eens de oorlog voorbij zou alles terug in zijn plooi komen.

Volgens de stafchef kenden in de 1e en 2e Legerdivisie 95 % van de gegradueerden Nederlands en waren „bijgevolg” van Vlaamse afkomst! In de 3e Legerdivisie, de divisie van het Luikse, waren er dat 50 %. Maar zo men tot oprichting van eentalige eenheden overging, zou men tot een deficit van Vlaamse gegradueerden komen en een overschot van Franstaligen, die men niet kon opofferen of wier rechten op bevordering men niet kon verminderen. Men zou verplicht worden hen te verdelen door in Vlaamse eenheden niet alleen de Vlamingen van Vlaamse afkomst, maar ook de Waalse gegradueerden, die Vlaams kenden, te plaatsen. De minister vroeg zich af wat dan wel het verschil met de huidige toestand zou zijn.

Op taalgebied gebeurde de eerste opleiding in de moedertaal. Hier leerde de soldaat het voornaamste dat hij moest kennen. Daar een zeer groot deel van het gebruikte oorlogsmateriaal van Franse makelij was, waren de meeste termen logischerwijze in het Frans. Daarenboven had de legeroverheid tijdens de oorlog lessen getrokken uit de ervaring die zij en de andere diverse legers opgedaan hadden. Dat weerspiegelde zich ook in de reglementen. Men diende zich aldus ook wat naar de mentaliteit van die landen te plooiën. Daarnaast waren er nieuwe methodes en wapens ontwikkeld, hetgeen weer vele nieuwe termen deed ontstaan. Zelfs in Nederland werden de Franse en Duitse termen meestal behouden. Daarenboven kon men de onderofficieren, die nu met de moeilijke vertalingen belast werden, beter in de strijd tegen de vijand inzetten.

De kwestie van de vertaling van de reglementen stelde ook de kwestie van de bevelen. Deze moesten in één en dezelfde taal gegeven worden. Het zou onaanvaardbaar zijn dat de bevelen, waarmee de automatische bewegingen aangeduid werden, in twee talen gegeven werden. Tijdens de opleiding werd ten andere aan de soldaat, in zijn taal, de betekenis van die commando's aangeleerd. Zelfs bij eentalige eenheden kon niet aanvaard worden dat Vlaamse soldaten niet meer zouden gehoorzamen aan Franstalige bevelen en omgekeerd. Hoe zou ten andere een Vlaamse wachtpost een Waalse patrouille herkennen als de militaire taal niet één zou zijn? De Vlamingen waren nu gewoon aan de Franse reglementaire benamingen. Men beweerde wel dat er vele vergissingen gebeurden, maar zouden die niet talrijker zijn zo de Vlamingen aangesproken werden in een militaire taal, die hen vreemd was?

Bij het bevel hoorde de discipline. In een regiment met eentalige Vlaamse en Waalse compagnies moest een Franstalige overste nog steeds bevelen geven aan een Vlaamse eenheid. Daarenboven zouden de oversten van die eentalige eenheden ook onderling moeten communiceren. Momenteel kenden de officieren voldoende Nederlands om zich verstaanbaar te maken en te laten respecteren. Zou dat nog het geval zijn als ze het bevel gingen voeren over soldaten die slechts één taal spraken? De actie van de officier kon zich pas doen voelen, indien de beveltaal één was.

Wat ging er dan met de discipline gebeuren? Wat ging een overste doen die een opmerking moest maken t.o.v. een ander officier, een onderofficier of een soldaat van een eenheid met een ander taalstelsel? In welke taal ging hij dat doen? Wat, als de ondergeschikte hem niet verstond of deed alsof? Zelfs in het Oostenrijkse leger werd alleen maar het Duits gebruikt. De basis van de discipline bleef de tweetaligheid van de officieren, zoals de militaire overheid hun in haar circulaires steeds voor ogen hield.

Daarnaast was er het tekort aan Vlaamse officieren. Het officierenkader had zijn opleiding in het Frans gekregen. Men zou zich dus in een eerste periode tevreden moeten stellen met Franstaligen die Nederlands kenden. Bijgevolg veranderde er niets aan de feitelijke toestand.

De ingrijpendste verandering zou die van de infanterie zijn, het onderdeel met het gevoeligste moreel. Wat administratief gemakkelijk leek, was levensgevaarlijk aan het front. Grote mutaties zouden, vanuit militair standpunt, alleen maar in uiterste nood doorgevoerd mogen worden. De aanvoer van rekruten om de verliezen op te vullen, gebeurde slechts in kleine fracties en de nieuw aangekomenen werden onmiddellijk geabsorbeerd door de aanwezigen. Het zou niet hetzelfde zijn bij de plotse komst van een groot contingent, waardoor de ganse mentaliteit van een eenheid veranderde. De ontevredenheid zou groeien bij manschappen die men plots uit hun compagnie, waar ze gewoon waren te leven, zou halen om ze onder te brengen in eenheden waar ze niemand kenden.

Een aantal diensten hervormen zorgde in oorlogstijd eveneens voor onoverkomelijke praktische problemen. In de diverse fabrieken en ateliers en bij de intendance had de taal ook weinig belang. Het was de specifieke vakkennis die primeerde. Ook voor de gezondheidsdienst was dat het belangrijkste.

In de slotconclusie herhaalde de minister dat men moest aanvaarden dat men in een abnormale situatie leefde. In vreedstijd zou de toestand gans anders zijn, zodat het dus beter was het einde van de oorlog af te wachten, alvorens tot diepgaande hervormingen over te gaan. De weg die de militaire overheid, sinds het begin van de oorlog, betrad was de beste: beklemtoning van de tweetaligheid bij de officieren, hetgeen reeds bemoedigende resultaten gaf.

Tenslotte, indien men nu overging tot de reorganisatie van het leger, op een ogenblik dat een handvol verraders de autonomie van Vlaanderen had uitgeroepen, zou de indruk gewekt worden dat men de activisten hielp bij hun poging 's lands eenheid te ondergraven.

2. Het antwoord van Helleputte

Op de ministerraad had Helleputte, de flamingantische minister van Landbouw en van Openbare werken, slechts gereageerd door de eis van eentalige eenheden opnieuw te stellen, ondanks het uitgesproken standpunt van de koning. Nadien nam hij rustig de tijd om de nota van de Ceuninck grondig door te nemen en zijn opwerpingen te formuleren.

Helleputte betwistte vooreerst het uitgangspunt van de minister. Het was inderdaad niet bewezen dat de cohesie van het IJzerleger beter was geweest met eentalige eenheden, maar het tegendeel evenmin. Daarenboven heerste bij het begin van de oorlog maar één gevoel: patriottisme. Het leger was toen samengesteld uit hetgeen Helleputte „soldaten van het oude militaire regime” noemde: kinderen uit de arbeidersklasse en de kleine burgerij, die nooit hadden durven protesteren en zich bij de situatie neerlegden. De militaire overheid wist zelf goed dat in een niet-georganiseerde massa een kleine sterke minderheid gemakkelijk discipline en cohesie kon opleggen. De tijden waren echter veranderd. Niet alleen was het leger anders, maar door de opgelopen vernederingen hadden de Vlamingen zich georganiseerd en op dit ogenblik was hun cohesie en discipline sterker dan die van het leger. Deze Vlamingen beschouwden zelfs de Belgische regering als de voornaamste tegenstander. Daar lag het grootste gevaar, indien de overheid er niet in zou slagen door wijze maatregelen die kracht voor de strijd tegen Duitsland te gebruiken.

De minister verdraaide daarenboven handig de kwestie. Het leed geen twijfel dat alle gegradueerden een voldoende kennis van het Frans hadden. Vraag was of zij voldoende Nederlands kenden of wilden spreken. Daarenboven sprak het verslag van bevordering onder de vrijwilligers. Maar, noteerde Helleputte, wie ging in Vlaanderen als vrijwilliger naar het leger? Eerst de jongeren van de ver-

franste gegoede burgerij, die officier wilden worden. Zij waren in Vlaanderen geboren, maar beschouwden het Nederlands, dat ze slechts vaag kenden, als minderwaardig. Daarnaast waren er de „fruits secs” uit de colleges en atheëna, die geen andere weg zagen om te slagen, en tenslotte de kinderen van arbeiders en boeren, die de voorkeur gaven aan de kazerne boven de fabriek of het veld. Deze drie klassen, waarbij de eerste niet telde vanuit Vlaams standpunt, en de tweede weinig interessant was, vormden slechts een minderheid. Voor de grote meerderheid der Vlaamse soldaten bleef het zo goed als onmogelijk om onderofficier te worden.⁸

Aan de cijfers, die door de stafchef gegeven waren, twijfelde Helleputte sterk. Want daar men kon aannemen dat in de andere divisies er ook wel enkele Vlamingen zouden zitten, kwam men met die cijfers tot een grote meerderheid van Vlaamse gegradueerden. Niets was dan gemakkelijker dan onmiddellijk tot een volledige splitsing over te gaan. De vraag van de Ceuninck wat er dan zou veranderen, ergerde Helleputte: wat zou er veranderen? Wel, alles wat nu in het Frans gebeurde, zou dan in het Nederlands gebeuren!

Wat de reglementen betrof, was Helleputte kort. Indien hun vertaling door competente mensen gemaakt werd, zoals door Vlaamse intellectuelen, filologen die nu aan het front zaten, kon dat snel en goed gebeuren en moest men de onderofficieren, die in vele gevallen uitleg gingen vragen aan de eerste de beste Vlaamse soldaat, hiermee niet lastig vallen. Nu gaven de vertalingen inderdaad de indruk alleen maar gemaakt te zijn om hen die ze lazen te doen lachen. Daarenboven, waarom kon de invoering van vreemde mentaliteiten goed in het Frans en slecht in het Nederlands?

Ook inzake de bevelen had de minister een moeilijk te volgen redenering gemaakt. Eerst waren dat alleen maar commando's voor enkele aangeleerde drilbewegingen en wat verder werd daar bijna het ganse taalgebruik mee aangeduid. Bij de Vlaamse officieren, die allen voldoende Frans kenden, waren er geen moeilijkheden. In de optiek van de minister stelde het probleem zich alleen bij de Franstalige officieren. Welnu, momenteel kon de minister gerust zijn: de Vlamingen die met weinig of veel moeite wat Frans geleerd hadden, gehoorzaamden de bevelen, die door Nederlandsonkundige officieren gegeven werden. Het was niet meer dan logisch dat een officier, die toch een ge-

8. H. KEYMOLMEN en L. DE VOS in *Een definitieve afrekening met de 80%-mythe?* in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, XXVIII (1989), p. 34-37, berekenden dat in 1914 52,99 % van diegenen, die tot onderofficier bevorderd werden, Vlamingen waren. Dat percentage zakte voor de jaren 1915-1917 naar 48,97 % (het ontstaan en de uitbreiding van het activisme zal hier ook wel iets mee te maken gehad hebben), om in 1918 nog een kleine verhoging van 0,08 % te kennen. Dit betekende, in verhouding tot het aantal Vlaamse soldaten in de vuurlinie een tekort van 21 %. De auteurs voegen er wel aan toe dat over „Vlaams kader” met enige nuance moet gesproken worden. De onderofficieren kwamen wel uit Vlaanderen, maar het kan niet altijd uitgemaakt worden in hoeverre zij al dan niet tot de verfranste burgerij behoorden.

cultiveerde moest zijn, kon wat een simpel Vlaams soldaat kon. De Nederlands-onkundige officieren moesten maar een inspanning doen, anders waren ze het niet waard bevelen te geven. In een situatie waar een soldaat tegenover een overste stond, zou het deze laatste moeten zijn die zich de bekwaamste toonde. Wat de algemene discipline betrof, moest de minister zich niet veel begoochelingen maken: de vele incidenten en optochten waren er om hem in te lichten. Daarenboven moest men ook niet meer afkomen met eentalige compagnieën. Dat was nog voldoende toen Van Cauwelaert zijn programma opstelde, maar de gebeurtenissen gingen sneller dan de mensen...

Helleputte ergerde zich aan de uitlating van de minister dat de officieren voldoende Nederlands kenden. Dat was niet waar en een groot aantal die het welkende, weigerde het spreken. De vragen wat een overste moest doen, waren „,amusement“: wat deed momenteel een overste die zich richtte tot een mindere, waarvan hij de taal niet kende of weigerde te spreken? De nu gebruikte militaire taal werd door een meerderheid van soldaten niet begrepen. En wat het Oostenrijkse leger betrof: het was misschien daardoor dat het slechts op een slagveld verscheen om verslagen te worden.

Het zou ongetwijfeld goed zijn zo alle officieren Nederlands kenden, maar uit de circulaire van de minister bleek nu juist dat hiervan weinig in huis kwam. Over het tekort aan Vlaamse officieren sprak de minister zich tegen, wanneer hij poneerde dat er zoveel van Vlaamse afkomst waren. Maar zo de minister zich hier „,vergiste“ , iets waarvan Helleputte overtuigd was, waarom werd dan niet onmiddellijk begonnen met de oprichting van een Vlaamse school voor onderofficieren⁹ en officieren. De hervorming zou dan geen status-quo zijn, zoals de minister dacht, maar een algehele verandering.

Helleputte aanvaardde dat alles niet op één dag kon gebeuren, maar de minister haalde zelf aan dat in de infanterie 80 % van de soldaten Vlamingen waren. Die verhoudingen waren weliswaar niet overal dezelfde. Er waren eenheden waar de Walen de meerderheid vormden en bijgevolg zouden er dus zijn waar de Vlamingen 90 % uitmaakten.¹⁰ De mutaties konden dus tot een uiterst minimum beperkt blijven.¹¹

9. De Vlaamse school voor onderofficieren was al door de taalwet op het leger van 1913 voorzien.

10. Wat de percentages betreft: prof. L. DE VOS en zijn medewerker L. COENEN berekenden dat in 1914 ca 61 % gesneuvelden Vlamingen waren. Dit getal steeg naar 68 % in 1918 en bedroeg in 1916 en 1917 resp. 71 % en 70 % (L. DE VOS - L. COENEN, *De taalagitie in het Belgische leger tijdens de Eerste Wereldoorlog*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, XLVII (1988), p. 144.

11. De legeroverheid gebruikt het argument van de mutaties, wanneer het voor haar goed uitkwam. Niet bv. in 1916, toen er een plan bestond om 36 infanterieregimenten te vormen, waarover de 60.000 infanteristen zouden verdeeld worden. Het was door het verzet van koning Albert en zijn raadgever Galet dat het plan niet doorging: zij vreesden, vermoedelijk terecht, dat het leger er groter ging uitzien, hetgeen de oversten zou verleiden tot grotere (nutteloze) offensieve inspanningen. (J. STENGERS, *De koningen der Belgen. Macht en invloed. Van 1831 tot nu*, Leuven, 1992,

Wat de diensten betrof was Helleputte niet te spreken over de wijze waarop de minister over de gezondheidsdienst heen gleed. Vele Vlamingen, nu al lang begraven, zouden nog in goede gezondheid verkeren, indien ze behandeld waren geweest door dokters, die hen begrepen. Zou de minister van Oorlog verzorgd willen worden door een dokter die hem niet verstond en die hij ook niet begreep?

Op de slotconclusie van de minister reageerde Helleputte heftig. Na de oorlog zou het te laat zijn en alleen de minister en de stafchef zagen bemoedigende resultaten. Zo de regering daarentegen van bij het begin de noodzakelijke maatregelen had getroffen in plaats van het gevaar te ontkennen, was de autonomie van Vlaanderen misschien niet uitgeroepen. De overheid moest zich daarbij geen begoochelingen maken: de gemeenten die het manifest tegen de activisten ondertekenden, waren ook de onverzettelijke vijanden van de regering geworden. Haar werd verweten dat ze haar plicht verwaarloosd had. De revolutie grommelde in het leger en de minister wist het maar al te goed. Er was niet veel nodig om de zaak te internationaliseren en te doen ontploffen en, zo de regering geen genoegdoening gaf aan de Vlamingen, zou het resultaat een catastrofe zijn.

Maar er was nog erger, en met zijn goede contacten met de frontbeweging kon Helleputte het weten: maanden geleden reeds wilden veel Vlamingen deserteren om in Vlaanderen uitleg te gaan geven over het lijden van de Vlaamse soldaten in het Belgische leger. Ze werden door de frontleiding tegengehouden. Voor hoelang nog?

3. Het resultaat

Op het kabinet van regeringsleider de Broqueville werd de nota van de Ceuninck eveneens geanalyseerd.¹² Het oordeel was even vernietigend: de minister sprak zich geregeld tegen, het was gelogen dat een meerderheid van de gegradueerden Nederlands kende en dat in de 1e en 2e Legerdivisie 95 % van de gegradueerden van Vlaamse afkomst waren. De splitsing zou de discipline niet in het gedrang brengen, want zo goed was die nu ook niet, „tenware men nu als voorbeelden van de tucht aanneemt dat 600 man van de 1e Legerdivi-

p. 94). Dat de aanvoer van achter slechts in kleine groepjes gebeurde, werd door generaal A. de Selliers de Moranville, bevelhebber van de opleidingscentra in Noord-Frankrijk, sterk gerelativeerd. In zijn dagboeken hield hij bij hoeveel soldaten er vanuit die kampen naar het front trokken. Zo noteerde hij op 1 maart 1917 dat tot dan toe 73.445 man uit de opleidingscentra naar het front waren gegaan, een kleine 50 % van het veldleger. Hiervan gingen er 53.977 (w.o. 266 gegradueerden) naar de infanterie, d.i. 77 % van de infanterie op dat ogenblik (Kon. Legermuseum, *Personalía I - de Selliers de Moranville*, 148 - agenda 5).

12. Ongesigneerde en ongedateerde nota voor de Broqueville (in het Nederlands op papier van diens departement en met zijn paraaf) in ARA-Brussel, *Papieren de Broqueville*, 496/17.

sie samen manifesteren''. Ergerlijk vond de opsteller het dat de minister van Oorlog niet sprak over een gemakkelijke maatregel om het tekort aan Vlaamse officieren en onderofficieren op te vangen, nl. het oprichten van een Vlaamse school.

De Ceuninck, voor wie er zo goed als geen vuiltje aan de lucht was en voor wie alles terugging op de abnormale toestand, die een oorlog meebracht, zou het pleit winnen en de tucht op harde wijze handhaven. Hij genoot immers de volledige steun van koning Albert, wiens gewillig werktuig hij in feite was. Maar ook de Broqueville sloot zich aan bij het verslag, ondanks het tegenadvies dat hij gekregen had. Op de kabinetsraad van 20 maart 1918 verklaarde hij dat er geen eentalige eenheden kwamen: „la question étant écartée à raison des difficultés militaires''.¹³

E. de Groesbeecklaan 11a
1820 - Steenokkerzeel

13. Notulen van de ministerraad van 20 maart 1918, in: Archief Koninklijk Paleis, *Le Havre*, 363.